

el-Mevsû'atü'l-'Arabîyyetü'l-müyes-sere'nin (I-II, Kahire 1965) editörlüğünü de yapan Gurbâl ayrıca çeşitli dergilerde birçok makale yayımlamış, katıldığı kongre ve sempozyumlarda tebliğler sunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Zirikî, *el-A'lâm*, VI, 159; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1982, s. 286-288; Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 655-656; Said Muhammed Bedevî v.dğr., *Mu'cemû esmâ'l-'Arab*, Beyrut 1411/1991, II, 1265; M. Ferîd Ebû Hadîd, "el-Merhûmü'l-üstâz Muhammed Şefîk Gurbâl", *MMLA*, XV [1963], s. 153-158; Ahmed Abdürrahîm Mustafa, "Şefîk Gurbâl mü'errrihen", *el-Mecelletü't-Târîhiyyetü'l-Mişiyye*, XI, Kahire 1963, s. 255-278; Ahmed İzzet Abdülkerîm, "Kelimetü'd-doktor Ahmed İzzet Abdülkerîm", a.e., XI (1963), s. 10-20; a.mlf., "Muhammed Şefîk Gurbâl: üstâzû Cîl ve şâhibü medrese", a.e., XIX (1972), s. 25-31; Ahmed Hâkî, "Şefîk Gurbâl: Bahşûn fi menhecî ve ahkâmihî't-târîhiyye", a.e., XIX (1972), s. 33-71.

HİLAL GÖRGÜN

GURBET (الغربة)

Sâlikin vatanından ayrı yaşaması
veya halkın davranış
ve düşüncelerinden uzak kalması
anlamında tasavvuf terimi.

Mutasavvıflar genellikle cismanî ve mânevî olmak üzere iki türlü gurbetten bahsederler. Birincisi kişinin memleketinden uzak kalmasıdır. Çeşitli sebeplerle seyahate çıkan gezgin mutasavvıflar bu anlamdaki gurbete büyük önem verirler; gurbete çıkmaya arzu duyar, gariplere sahip çıkmanın faziletinden söz ederler. "Gurbette iken ölen şehiddir" (İbn Mâce, "Cenâ'iz", 61) meâlindeki hadise bu bağlamda önemle işaret edilmiştir.

Mânevî gurbetin, biri tutum ve davranışlarla, diğeri düşünce ile (himmet) ilgili olmak üzere iki şekli vardır. Bir toplumun yaşama tarzı dine uygun değilse o toplumda yaşayan dindar insan öz yurdunda da olsa garip sayılır. Nitekim İslâm'ın ilk yıllarında Mekkeli müslümanlar kendi yurtlarında böyle bir gurbet hayatı yaşamışlardı. "İslâm garip olarak başladı, ileride yine garip olacaktır, ne mutlu o gariplere!" (Müslim, "İmân", 232; Tirmizî, "İmân", 13) meâlindeki hadiste bu duruma işaret edilmiştir. Mekke müşrikleri arasında azınlık olarak yaşayan ashap

garip sayıldığı gibi benzer şartlar altında zor bir hayat geçiren dindar müslümanlar da garip sayılır. "Güç şartlar altında sıkıntılı bir hayat yaşamak" anlamına gelen gariplik bu sebeple fazilet kabul edilmiştir. Nitekim, "Toplum bozulduğu zaman sünnete sarılan kimse elinde ateş tutan insan gibidir" meâlindeki hadis de (*Müsned*, II, 39, 55) bunu ifade etmektedir. Bazı hadislerde, İslâmî hayattan uzaklaşmış kişiler arasında yaşamak zorunda kalan dürüst müslüman, toplumda kendi hayat anlayışında kimse bulunmadığı için yalnız yaşayan takvâ sahibi kişi, sünneti halka öğretip yaymaya çabalayan mümin garip olarak nitelendirilmiştir (bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, III, 203-204).

"Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi yaşa" (Buhârî, "Rekâ'ik", 3; İbn Mâce, "Züh'd", 13) meâlindeki hadisle gariplik teşvik edilmiştir. Ebû'l-Hasan es-Subeyhî, "Garip vatanında iken ondan uzak olan kişidir"; "Garip kendi meşrebinde olmayanlar arasında kalan kişidir" (Lâmiî, s. 213) derken bu tür garipliği anlatmak istemiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye riyakâr, haram helâl tanımayan cahil zümreler arasında yaşamaya katılan ihlâslı, dindar ve âlim kişileri garip sayar (*Medâricü's-sâlikîn*, III, 219). Aynı şekilde Hakk'a ermek için mânevî sefere çıkan velîler, kendi hallerine ve eriştikleri makamlara yabancı olanlar arasında gariptirler.

Mânevî gurbetin en yüksek derecesi, "kişinin himmetiyle çevresindekilerden ayrılması" şeklinde açıklanan âriflerin gurbetidir. Ârif sadece Hakk'ı ister, O'nunla teselli bulur; O'ndan başkasıyla olduğu zaman kendini garip hisseder; ârif dünya ve âhiret garibidir (Herevî, s. 41).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre, a'yân-ı sâbite*lerini bilen ve kendi aslı vatanlarından hiçbir zaman ayrılmayan kâmil ârifler için gurbet söz konusu olmaz. Çünkü onlar Hakk'ın kendilerine ayna olduğunu, sûretlerinin onda zuhur ettiğini bilirler (*el-Fütûhât*, II, 529).

Mutasavvıflara göre ruhların esas vatanı bu dünya ve bu beden değildir, ruhlar âlemdir. Asıl vatanlarından ayrılan ruhlar dünyada ve bedende iken gariptirler ve kendi vatanlarına dönmenin özlemi içinde yaşarlar. Bu anlamdaki gurbet hayatı özellikle tasavvuf edebiyatının en canlı temalarından olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 39, 55; Buhârî, "Rekâ'ik", 3; Müslim, "İmân", 232; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 61, "Züh'd", 13; Tirmizî, "İmân", 13; Herevî, *Menâzil*, s. 41; a.e. (Revân), s. 182, 457; Yahyâ b. Habeş es-Sühreverdî, *el-Gurbetü'l-garibiyye* (*Mecmû'a-i Muşannefât-ı Şeyh İsrâk* içinde), Tahran 1335 hş., II, 235; Bakî, *Meşrebü'l-ervâh*, s. 144; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 527-529; a.mlf., *İşlâhât* (nşr. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî), Beyrut 1411/1990, s. 66; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, III, 203-215, 219; İbnü'l-Hatîb, *Ravzatü't-ta'rif* (nşr. Muhammed el-Kettânî), Beyrut 1970, II, 483; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 213; Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ*, Bulak 1256, s. 243-245; *el-Mu'cemû's-ş-şufî*, s. 19; Cevâd Nûrbahş, *Ferheng-i Nûrbahş*, Tahran 1369 hş., IV, 154-160; Hasan M. eş-Şerkavî, *el-Elfâzû's-ş-şufiyye*, Kahire 1989, s. 216.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

GUREBÂ BÖLÜKLERİ

Osmanlılar'da
kapıkulu süvarilerinden
iki bölümün adı.

Gurebâ kelimesi sözlükte "yabancı, kim-sesiz, evinden uzakta bulunan kimse" mânâsına gelen garîbin çoğuludur. "Altı bölük" de denilen kapıkulu süvarilerinin en alt iki sınıfını oluşturdıklarından bunlara "aşağı bölükler" adı da verilir. Sefere giderken padişahın sağında ve solunda yer almalarına göre "sağ garibler" (gurebâ-yi yemîn) ve "sol garibler" (gurebâ-yi yesâr) olarak iki sınıfa ayrılırlardı. Altı bölüğün orta bölüklerini oluşturan sağ ve sol ulûfecilerle birlikte gurebâ bölüklerine "dört bölük" veya "bölükât-ı erbaa" denirdi.

Eski kaynaklarda "garib yiğitler" veya "garib oğlanlar" şeklinde zikredilen (*Hicrî 835 Tarihli Sûret-i DeFTER-i Sancak-ı Arvanid*, s. 42, 115) gurebâ bölükleri mensuplarına bu adın verilmesinin sebebi, bunların asıl vatanlarından uzakta bulunmalarıyla ilgili olmalıdır. Nitekim daha kuruluş döneminde Arap, Acem gibi çeşitli milletlerden ve Anadolu beyliklerinden, kâfirlere karşı gazâ için Osmanlı Beyliği'nin sancağı altında toplananların var olduğu bilinmektedir. Ancak dâimî süvari birliği olarak gurebâ bölükleri XV. yüzyılın ilk yarısında teşkil edilmiştir. Gurebâ bölüklerinin neferleri, esasını devşirmelerin oluşturduğu Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarının çıkma*larından sağlanırdı; fakat savaşta yararlık gösterenlerle daha sonra altı bölük halkının "veledeş" denilen oğulları da (BA, MD, nr.

GUREBÂ BÖLÜKLERİ

2, s. 201) gurebâ bölüklerine alınmıştır. 1475 yılı civarında mevcutları 1000 kişi kadarken XVI. yüzyılda bu sayı 2000'e ulaşmıştır. XVII. yüzyıl başlarında ise sağ gariblerin mevcudu 928, sol gariblerin mevcudu 975 kişi olup toplam yevmiyeleri 12.387 akçeydi (Ayn Ali, s. 91). Bu yüzyılın ortalarında yapılan düzenlemelerle sayıları azaltılmıştır. *Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi*'nde sağ gariblerin mevcudu 410, sol gariblerin mevcudu 312, yevmiyeleri toplam 9553 akçe ve senelik dört kıst mevâcibleri de 33 yük 81.760 akçe olarak gösterilmiştir (s. 37).

Gurebâ bölüklerinin teşkilâtı öteki kapıkulu süvari bölüklerinin teşkilâtı gibiydi. Her bölük bir ağanın kumandası altında olup bölük kumandanlarının altında kethüdâ, kâtip, halife, çavuş veya başçavuş gibi daha küçük rütbeli zâbitler vardı. Bunların yevmiyeleri 20-30 akçe arasında değişirdi. Başçavuş bölüğün asayişinden sorumluydu. Garib yiğitlerin maaşlarını diğer süvari bölüklerinde olduğu gibi bir memur alır, daha sonra vezîriâzâmın huzurunda dağıtırdı. Neferlerin maaşı 9'ar akçeden başlar, kıdem ve ehliyetle göre artardı.

XVI. yüzyılda sol garibler ağası çaşnîgîrlerden tayin edilmiştir (BA, MD, nr. 2, s. 128; Selânikî, I, 103, 212). Sol garibler ağası genellikle sağ garibler ağalığına, bu da sol ulûfeciler ağalığına terfi ederdi. Ancak istisnâ olarak bunların silâhdar ağası, sancak beyi (a.g.e., II, 463), hatta beylerbeyi (a.g.e., I, 273) tayin edildiği de olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında cebecibaşı gurebâ-yi yesâr ağalığına, bazan gurebâ-yi yesâr ağası cebecibaşılığa, gurebâ-yi yemîn ağası çavuşbaşılığa, bazan da çavuşbaşı gurebâ-yi yemîn ağalığına getirilirken kapıcıbaşı gurebâ-yi yemîn ağalığına tayin edilmiştir (a.g.e., I, 227, 273; II, 455). Fâtih Sultan Mehmed ve Kanûnî Sultan Süleyman zamanında her bir ağa 80'er akçe ulûfe alırken XVI. yüzyıl sonlarında bu ücret 100 akçeye yükselmiştir. Sancağa çıkan bölük ağalarına, yıllık geliri 160-170.000 akçe arasında değişen dirlik verilirdi.

Her iki gurebâ bölüğü kendi içinde 100'er küçük bölüğe ayrılmış ve her bölük bir bölükbaşının emrine verilmişti. Garib yiğitlerin İstanbul'da kışlaları yoktu. Evli olanlar evlerinde kalır, bekârlar da hanlarda ve özellikle Kurşunlu Han'da barınır (D'Ohsson, VII, 368). Atlarının beslenme ihtiyacı yüzünden garib yiğitlerin çoğu İstanbul, Edirne, Bursa, Kü-

tahya ve Konya civarında ikamet ederdi. Bunların başında "kethüdâ yeri" denilen zâbitler bulunurdu. Garib yiğitlerin yevmiyeleri zaman içinde değişmiştir. Her terfide bu ulûfe 3-4 akçe artardı. Garib yiğitlerin silâhları ok, mızrak, kılıç, kalın, kama, pala ve baltadan ibaretti. Bazılarında tüfek de bulunuyordu; fakat ateşli silâhlar pek yaygın değildi. Her iki bölüğün ayrı bayrak ve tuğu vardı. Sağ gariblerin bayrağı sarı-beyaz, sol gariblerinki ise yeşil-beyazdı. Bundan dolayı gurebâ bölüklerine "alaca bayrak" da denirdi.

Öteki kapıkulu süvari birlikleri gibi gurebâ bölükleri de sefer esnasında padişah çadırını ve ağırlıkları korur, ayrıca odun nakli hizmetinde bulunurlardı. Savaş sırasındaki en önemli görevleri ise padişah otağı ile sancak-ı şerifi muhafaza etmektir. Gurebâ-yi yemîn sağ, gurebâ-yi yesâr sol alem dibinde dururdu (*Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi*, s. 50). Ayrıca haberleşme hizmetinde kullanılırlar, bazan bu hizmet sonunda mükâfat olarak selâtin tevliyetlerinin ve mîrî mukâataalarının idaresine veya cizye cibâyetine memur edilirdi. Bu istisnâ uygulama zamanla kural haline gelmiş, iltizamcılıktan zengin olan garibler ortaya çıkmıştı. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren padişahların sefere çıkma işini terketmelerinden sonra garib yiğitler serdâr-ı ekrem'in emri altında sefere çıkmaya başlamışlardır. Garib yiğitlerden terfi edenler ulûfeci bölüklerine kaydedilirdi.

Devşirme sisteminin önemini kaybetmeye başlamasıyla birlikte bu bölüklerin düzenleri de bozuldu. XVII. yüzyılda yeniçeriler gibi bunlar da bir kısım ayaklanmalara karıştılar. II. Osman'ın ölümüyle sonuçlanan 1622 ayaklanmasına gurebâ bölükleri de katılmıştı. IV. Murad ve IV. Mehmed dönemlerinde ıslah edilmeleri için tedbir alınmış, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında sağ gariblerin sayısı 410'a, sol gariblerin sayısı 312'ye indirilmiştir. 1711 yılına ait bir listede 180 sağ garib, 162 sol garibin bulunduğu görülmektedir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına kadar varlığını sürdüren gurebâ bölükleri sancak-ı şerif koruyuculuğu görevlerini daima muhafaza etmişlerdir. 1826 Eylülünde Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından birkaç ay sonra öteki kapıkulu süvarileriyle birlikte gurebâ bölükleri de lağvedilmiştir. Ulûfeleri kesildiğinden mağdur olmamaları için bunlara gümrükten emekli maaşı bağlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, MD, nr. 2, s. 128, 201; nr. 5, s. 474; nr. 44, s. 28; *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid* (nşr. Halil İnalçık), Ankara 1954, s. 42, 115; *Âşıkpaşazâde, Tarih*, s. 185; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âli Osmân*, VII. Defter, s. 133, 134, 381, 400, 401, 442; Selânikî, *Tarih* (İpşirli), I, 51, 103, 208, 212, 227, 262, 273, 280; II, 438, 455, 463; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli Osmân*, s. 91; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 41, 71, 91; *Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 37, 50; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 365 vd.; Esad Efendi, *Teşrifât-ı Kadime*, İstanbul 1287, s. 31, 131; a.mlf., *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293, s. 237; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 137, 138, 152-154, 172-177, 210-216; A. Howe Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğunun Yönetimi* (trc. Seçkin Cılızoğlu), İstanbul 1987, s. 97-98; Pakalın, I, 680-682; Halil İnalçık, "Ghurabâ", *EP* (Fr.), II, 1123-1124.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

GUREBA HASTAHANESİ

Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından
İstanbul'da fakir ve kimsesizler
için yaptırılan hastahane.

İlk resmî adı Bezmiâlem Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi iken zamanla Bezmiâlem Hastahanesi, Vakıf Gureba Hastahanesi, Gurebâ-yi Müslimîn Hastahanesi gibi çeşitli isimlerle de anılmıştır; bugünkü resmî adı Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakıf Gureba Hastahanesi'dir. Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan tarafından, o zaman İstanbul'da çalışan vaziyette bulunan Fâtih Şifâhânesi, Süleymaniye Dârüşşifâsı, Haseki Hürrem Sultan Bîmarhânesi, Üsküdar'daki Nurbânû Vâlide Sultan Bîmarhânesi gibi sağlık kurumlarının ihtiyaca kâfi gelmediğinin görülmesi üzerine yanındaki cami ve çeşme ile birlikte 200 yataklı bir erkek hastahanesi olarak yaptırılmış ve 24 Rebiülevvel 1261 (2 Nisan 1845) Cuma günü hizmete açılmıştır. Cümle kapısı üzerindeki tarih kitâbesi zamanın ünlü şairlerinden Zîver Paşa'ya aittir. XVIII ve XIX. yüzyıllarda tesis edilen bazı sağlık kurumlarında "hastahane" adı kullanılmakla birlikte Gureba Hastahanesi, vakıf dârüşşifâlar geleneği içinde bu adla anılan ilk sağlık kuruluşudur. Gurebâ (garibin çoğulu, "kimsesizler") ismi de 1836'da Edirnekapi'daki Mihrimah Sultan Camii avlusunda açılan ve ancak sekiz yıl hizmet veren bîmarhânedan sonra ilktir. Bezmiâlem Vâlide Sultan'ın bu hastahanedan sonra 1850'de Mekke'de yapımına karar verdiği ikinci Gureba Hastahanesi, to-